

JEČMEN SLADOVNICKÝ A JEHO MOŽNOSTI

Jan VAŠÁK

Česká zemědělská univerzita v Praze

Roky 2011 i 2012 byly naplněné údaji o krizi: tzv. hypoteční, či finanční, globální, úvěrové, bankovní, o krizi eurozóny atd. To vše pokračovalo i v roce 2013, v ČR ještě s větší razancí. Současně se ale potravin ve světě – údaje FAO - dostaly na nejvyšší cenovou úroveň od začátku sledování v roce 1990. Zdražily o 90%, když agrární komodity jsou v průměru světa placené lépe o 40% a také ty jsou obecně na nejvyšší cenové úrovni. Zdánlivě je to skvělé. Inflace ale drtí vše. Komodity jako celek jsou totiž dražší o 260% a

energie dokonce o 470%! Je skutečností, že i farmářské ceny roku 2011, 2012 i 2013 byly spolu s produkcí masa dobré.

Velmi dobré byly v roce 2013 i výnosy obilovin a olejnin ve světě, v EU i v ČR. I přes velmi pozdní setí – zpravidla až po 10.4.2013 – dosáhl jarní ječmen v ČR velmi dobré výnosy a také jeho farmářská cena byla historicky nejvyšší (tab.1).

Tab.1. Výnosy a zářijové farmářské ceny sladovnického ječmene v ČR (dle ČSÚ).

Rok	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Výnos zrna (t/ha)	3,72	3,91	4,91	4,15	3,55	3,44	4,64	4,23	3,91	4,95	4,31	4,73*
Farm. ceny (Kč/t)	3992	3697	3682	3083	3267	5323	5582	3364	3388	4939	5147	5610*

* Výnos = odhad ČSÚ k 15.9.2013. Cena roku 2013 je za leden až listopad.

Světové trendy – především velmi rychlý růst nových ekonomik v Asii, subsaharské Africe, jižní Americe a s tím spojený růst životní úrovně, spotřeby potravin – zemědělství přejí. Přes velmi dobrou – historicky rekordní - produkci rostlinných komodit (tab.2) je rekordní i poptávka po agrárních komoditách. Proto zásoby, kterých by mělo být vždy kolem 20% se s výjimkou pšenice dostávají pod tuto bezpečnou hranici (tab.3). EU₂₇ je na tom podstatně hůře (tab.3 a 4). Na rozdíl od jiných kontinentů jí dokonce ubývá orná půda. Zelený“, populistický environmentalismus využitý byznysem zavedl tzv. obnovitelnou energii. A tak stále větší výměra půdy je v EU věnována energetickým

účelům: metylesterové řepce, bioetanolové cukrovce a obilovinám, bioplynové kukuřici. Pojistkou, aby se tato drahá, tím pro dodavatele lukrativní bioenergie nedovázela ze zámoří je systém certifikace. Výsledkem je schodek agrární bilance, takže do EU více potravin dovezeme, než vyvezeme. EU již své obyvatelstvo neuživí – ČR je na tom výrazně hůře. Zvláště u vepřového masa, zeleniny a ovoce. Navíc trvale rostou ceny potravin a v řadě případů klesá jejich jakost. Přitom jednou z kotev EU, které věnuje kolem 40% svého rozpočtu, byly levné, kvalitní a všem dostupné potraviny.

Tab.2. Produkce obilovin a olejnin ve světě a v EU. Údaje v mil. tun. Dle USDA 10.1.2014-zaokrouhleno

Komodita	Území/rok	2010/11	2011/12	2012/13	Odhad 2013/14
Pšenice	Svět	652	696	656	713
	EU	136	137	134	143
Kukuřice ječmen a jiné	Svět	1098	1153	1132	1259
	EU	141	147	146	159
Rýže loupaná	Svět	449	465	470	471
	EU	2	2	2	2
Obilí celkem	Svět	2200	2314	2227	2443
	EU	279	287	282	304
Olejnatá semena	Svět	456	443	474	506
	EU	29	29	28	31
Řepka	Svět	61	62	61	70
	EU	20,8	19,1	19,2	20,9
Slunečnice	Svět	33	41	36	44
	EU	6,9	8,3	7,0	8,7

Tab. 3. Světové a EU zásoby vybraných agrokomodit. Podle USDA, listopad 2013. Zaokrouhleno.

Komodita	Zásoby proti spotřebě v %	
	Svět	EU ₂₈
Pšenice	25	8
Kukuřice a jiné obilí (bez rýže)	17	9
Obilí celkem	20	9
Olejnata semena	16	8
Řepka	6	7

Tab.4. Vývoj EU zásob u vybraných komodit rostlinné výroby. Zaokrouhleno. Dle USDA – údaje z ledna 2014 .

Komodita	Zásoby proti spotřebě v %				
	2009	2010	2011	2012	2013
Pšenice	13	10%	11%	8%	10%
Kukuřice a ostatní obilí	17%	11%	9%	7%	9%
Ječmen celkem	23%	14%	10%	7%	10%
Obilí celkem	15%	10%	10%	7%	9%
Olejnata semena	7%	7%	7%	5%	7%
Řepka	8%	8%	8%	6%	7%
Slunečnice	13%	5%	7%	3%	5%
Rostlinné tuky	9%	6%	6%	6%	5%

Je sice faktem, že v systému průmyslové výroby potravin a v supermarketech se hlavně u živočišných výrobků, dá velmi mnoho získat pomocí různých doplňků, náhražek. Je to v EU legální – stačí to jen velmi drobným písmem a to v několika jazycích, většinou v nesrozumitelné formě (Éčka, modifikovaný škrob atd) napsat na obal. Používají se hlavně modifikované škroby, lepek, či sójová moučka.

Tento systém významně zasáhl i pivovarnictví, tím také spotřebu ječného sladu, sladového cukru - maltózy. Ten se nahrazuje jinými zdroji cukru – tzv. surogáty. Piva se kvalitou mimořádně odlišují. Dá se říci, že pivo za „lidové“ ceny, je špatné pivo. To zvláště platí u lahvového piva, které se až diametrálně liší od piva čepovaného. Přesto se v roce 2013 už vypilo více lahvového než točeného piva. Důvodem je cena a nedostatek peněz, zvláště u mužů ve špatně placených profesích a růst nezaměstnanosti. Problém dělá i malá návštěvnost hostinců – pivnic. Stále méně hostů se pak skládá na provoz a mzdy. Výsledkem je pokles spotřeby, a to i v místě jeho největšího konzumu na osobu – v ČR.

Stagnace až pokles ač trendy mají ječmenu přát

Pokud zvážíme trendy změn ekonomiky, vezmeme do úvahy jako realitu oteplování klimatu, zhodnotíme možnosti velkovýměrového zemědělství, vyspělost a agronomické znalosti v zemědělství ČR, pak bychom očekávali tuto orientaci rostlinné produkce ČR:

- na plodiny s potřebou jednotné a vysoké kvality - osiva, sadba a sladovnický ječmen
- na produkci „maloobjemových specialit ve velkém“ - mák, hořčice, osiva, slad
- na tržní plodiny, které zlepšují půdní úrodnost - tedy na řepku, mák, hořčici

- na veškerou produkci, která bude vyžadovat vyšší úroveň znalostí. Jsou to opět osiva, sadba, sladovnický ječmen a mák, doplněné řepkou a hořčicí
- v důsledku vysoké produktivity a oteplování se výrazně rozšíří pěstování zrnové kukuřice
- značně roste význam plodin pro výrobu bioenergie – silážní kukuřice a čirok na bioplyn, ozimá řepka na bionaftu.

Současně se ovšem musí brát do úvahy i další vlivy. Například produkci hořčice omezuje konkurence z Ukrajiny, která má pro tuto plodinu ještě lepší podmínky, dané nejen velkovýměrovým pěstováním, ale hlavně úrodností půdy a aridním klimatem. Produkci máku a tím i jeho cenu limitují nekvalitní dovozy průmyslových máků a průmyslové zpracování – mletí, přislažování, doplňování různými komponenty včetně náhražek a nepotravinářských máků. Pokud se nedodrží princip kvality, dojde (a došlo) ke snížení jeho spotřeby. K tomu přispívá i rozpad rodin, „útěk z kuchyní“, „žrouti času“ typu internet ap. Tento systém zasáhl i pivovarnictví (viz výše).

Dalším rizikem pro pivo jsou levná vína. Alkohol v nich obsažený není na rozdíl od alkoholu v pivu zatížený spotřební daní. To a další výhody – např. vinotéky se sudovým vínem čepovaným do přinesených PET lahví – výrazně sráží cenu vína. V současnosti je běžné, že v supermarketu stojí 1 litr vína v krabici či ve skleněném demižonu méně, než 0,5 litru kvalitního piva v láhvi. K tomu ještě přistupuje ekonomická krize a výsledkem jsou téměř prázdné pivní restaurace. Je sice faktem, že z toho těží malé pivovary, které dokonce kvalitu a odbyt piva zvýšily, ale celkově je pivovarnictví v kleštích spotřeby, kvality, ceny, konkurence levných vín a levného alkoholu. Vliv má i rozpad společnosti, takže pivo – společenský nápoj – už nespojuje debatní kroužky. Kde jsou časy tzv. pivních řečí.

Na druhou stranu tyto vlivy zasahují celou EU²⁷. Také systém náhražek má své hranice. Produkce ječmene v EU výrazně klesá. A i když stagnuje až klesá také potravinářská spotřeba (tab.5 a 6) je tempo snižování zásob tak velké, až to může vést k potřebě importů. Protože ale EU s podílem na výrobě ječmene cca 41-43% (tab.7), je jeho hlavním producentem, jsou tyto dovozy prakticky vyloučené. Navíc nekorespondují s politikou EU, ani se zhoršenou ekonomickou situací zadlužené EU.

Hlavními spotřebními centry ječmene jsou Evropská unie s 42 (loni 40) % z celosvětové spotřeby (ta dle USDA - leden 2014- činí 141 (loni 133) mil.t). Dále je to pás zahrnující severní Afriku plus Blízký a Střední Východ Asie (20%) – hlavně Saúdská Arabie. Třetím centrem je exSSSR, hlavně Rusko, Ukrajina a Bělorusko s 21% spotřeby. Dohromady to činí 81 %. Na Kanadu a Austrálii připadá dohromady 8%. Je zcela zřejmé, že ohromnou rezervou pro ječmen je nejlidnatější část světa – jižní Asie, oblasti kolem Číny a Indie. Je to velmi pravděpodobně místo budoucího boomu

pro slad a pivo. Oblast, kam se budou dodávat agrární komodity z pásu zvaného Euroamerika, která bohužel začala ztrácet ve světové průmyslové soutěži, včetně služeb. Mimo sladu vidím šanci pro EU hlavně v produkci mléka (sušené) a sýrů pro Asii, hlavně Čínu a Vietnam.

Je užitečné vzít do úvahy velké změny v ekonomice světa. Tam stále více dominuje význam komodit před virtuální hodnotou různých „bublin“ ať už bankovních, peněžních či realitních. Pokud ještě vezmeme do úvahy politicko sociální vlivy – např. ječmen ve velkém konzumuje arabský svět + Írán (tam směřuje cca 66 (loni 53) % ze světových importů ječmene – ty činí 19,1 mil.t, tedy asi 13,5% z celosvětové spotřeby ječmene. Arabský svět, hlavně Egypt, s ohromným populačním růstem, má velmi mladé a nespokojené obyvatelstvo. Je pod neřešitelnou tíhou rostoucích cen potravin. To dává jistotu odbytu ječmene i jistotu, že ceny nemohou výrazněji klesat. Spíše je prostor pro jejich rychlý a značný růst.

Tab. 5. Ječmen ve světě. Výpočet z USDA, leden 2014.

Ročník	Výnos (t/ha)	Produkce (mil.t)	Spotřeba (mil.t)		Zásoby z produkce (%)
			Celkem	Potravinářská	
1990/1	2,5	180	176	45	18
1995/6	2,1	141	151	43	15
2000/1	2,5	133	134	40	17
2005/6	2,4	136	141	44	21
2009/0	2,7	150	144	44	27
2010/1	2,5	123	139	44	21
2011/2	2,7	134	136	44	17
2012/13	2,6	131	133	44	16
2013/14	2,9	145	141	45	17

Tab.6. Údaje o produkci ječmene v EU₂₈. Vypočteno z údajů USDA, leden 2014).

Ročník	Výnos (t/ha)	Produkce (mil.t)	Spotřeba (mil.t)		Zásoby z produkce (%)
			Celkem	Potravinářská	
2006/7	4,1	56	56	17	10
2007/8	4,2	58	54	16	10
2008/9	4,5	66	57	16	17
2009/0	4,5	61	57	15	23
2010/1	4,2	53	56	16	14
2011/2	4,3	51	52	15	10
2012/13	4,4	55	51	15	9
2013/14	4,8	60	54	15	9

Tab.7. Hlavní producenti obilovin v r. 2013. Výpočet z USDA, leden 2014.

Plodina	světová produkce (tis.tun)	% podíl EU ₂₇ (EU=7,1% z populace světa)	% podíl dalších velkých producentů
Kukuřice	967	6,7	USA 37, Čína 22, Brazílie 7%
Pšenice	713	20,1	Čína 17, Indie 13, USA 8, Rusko 7%
Rýže nahá	471	0,4	Čína 31, Indie 20, Indonésie 8%
Ječmen	145	42,8 srpen 2010, 41,8 prosinec 2012, 41,2 leden 2014	Rusko 11, Ukrajina 6, Kanada 7, Austrálie 6%
Čirok	62	1,0	Mexiko 13, Nigérie 10, USA 9, Indie 9%
Oves	24	35,4	Rusko 20, Kanada 16, Austrálie 5
Žito	16	60,4	Rusko 21, Bělorusko 9, Ukrajina 4%

Tab.8. Vývoj farmářských cen vybraných agrárních komodit. Údaje v Kč/t dle ČSÚ za měsíc prosinec daného roku.

Komodita/Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013*
Pšenice potravinářská	3655	5806	3284	2663	4649	4155	5932	4343
Ječmen sladovnický	3475	6271	4975	3336	4147	5056	5305	5236
Kukuřice krmná	3429	5358	2626	2626	4205	3712	5438	4099
Hrách jedlý	3525 ¹⁾	5309 ¹⁾	6929 ¹⁾	4914	6283	5564 ¹⁾	5791 ¹⁾	6494 ¹⁾
Řepka olejka	7125	8532	8142	6668	8768	10769	12455	9473
Mák semeno	38019	67534	38301	21623	37093	21862	47616	57955
Hořčice , semeno	8578	16104	17443	10411	11054	14918	15132	18341 ²⁾
Slunečnice nažky	6073	10608	7787	5057	8500	8768	11251	8644
Brambory konz. pozdní	7108	4329	3098	2762	5862	2523	3857	7314
Cukrovka bulvy	1081	819	817	755	721	837	806	831;

* údaje v roce 2012 jsou za měsíc listopad, 1) Průměr za rok 2) údaj za říjen 2013

Potřeba ječmene je objektivní veličina, stejně jako objektivně nízké jsou zásoby ječmene na skladech světa, hlavně pak EU (tab.5 a 6). U jarního ječmene celkové náklady na 1 ha činí cca 16-20 tis. Kč, když pšenice je nejméně o 10% nákladnější. Ve srovnání s jarním ječmenem je však pšenice asi o 15-20% výnosnější (v roce 2013 to bylo o 17%), ale současně v delším horizontu je o cca 15% (v listopadu 2013 o 17%) při prodeji levnější (tab.8).

Základní problémy, které vedou ke stálému snižování osevních ploch jarního ječmene vidím tyto:

- spotřeba sladu klesá, jak v EU i v ČR klesá spotřeba piva, používají se u něj úspornější technologie výroby a roste podíl náhražek ječného sladu, surrogátů
- pivovary jsou vesměs akciové společnosti a orientují se primárně na zisk a to i za cenu poklesu kvality
- i když ekonomika produkce ječmene se dá plně srovnat, nebo je dokonce mírně lepší, s ekonomikou výroby pšenice (ne ale v roce 2012 – ten sladovnický ječmen hodně poškodil), dost výrazně propadá v porovnání se zrnovou kukuřicí. Ta se sice více pěstuje mimo nosné oblasti sladovnického ječmene, ale s pokrokem ve šlechtění proniká i do sladařských regionů
- zcela zásadní je rozmach produkce kukuřice pro bioplynové stanice. Navíc se začíná mírně oživovat chov skotu, tím i potřeba silážní kukuřice
- další plodiny typu řepka, mák, hořčice si „ukrojily“ velký kus z osevní výměry ČR a v případě má-

ku a hořčice se na jaře 2014 jejich výměra v důsledku vysokých farmářských cen ještě zvýší

- osevní výměra ČR jako součet všech osevů se trvale snižuje v důsledku systému dotací na plochu a opouštění obdělávání polí s malou výměrou.

Určitou šancí pro jarní ječmen v roce 2014 je pokles osevů ozimé řepky, který odhadem činí nejméně 20 tis. ha. To ale zaberou jiné plodiny, hlavně kukuřice. Udržet dosavadní výrobu zrna jarního ječmene na úrovni 1,2 – 1,4 mil. tun je možné jen za předpokladu:

- jistoty odbytu za předem nasmlouvanou cenu, která zajistí čistý příjem na úrovni zrnové kukuřice. I tak budou vznikat problémy, protože ekonomika bioplynu je zcela mimo současné možnosti výroby komodit pro potravinářství a živočišnou produkci
- zvýšení intenzity výroby – tedy výnosů zrna – jarního ječmene, okrajově i za pomoci ozimých dvouřadých ječmenů
- průnik sladu a pivovarnictví na nové trhy, hlavně do Číny se současným růstem farmářské ceny ječmene.

To vše je obtížné a vyžaduje to čas. Navíc ceny pro rok 2014 budou stagnovat na úrovni listopadu 2013 (tab.8) a jejich mírný růst o cca 5% bude jen odezvou směnného kursu € a Kč, neboť koruna oslabila o cca 9% a naštěstí je obilnářství orientováno exportně. Dovozy potravin se přirozeně naopak zdraží – konec konců není normální stav, kdy obyvatelstvo přestalo využívat možnosti vlastní produkce potravin a omezilo domácí vaření.

Kontaktní adresa

Prof. Jan Vašák, Česká zemědělská univerzita v Praze, 165 21 Praha 6 – Suchbátka. E-mail: vasak@af.czu.cz